

Suverenost slovenskega naroda

15. in 16. novembra je bilo v Cankarjevem domu letos že drugo zborovanje slovenskih kulturnih delavcev, tokrat na temo Suverenost slovenskega naroda. Razprava je bila zelo odprta in široka, od »splošne«, ki jo je navdihovala individualna, osebna izkušnja, do političnih, ekonomskih, vojaških, jezikovnih, zgodovinskih, pravnih in drugih vidikov narodove suverenosti. Razprava je bila ves čas polemična, nazorsko zaostrena in politično polarizirana. Nekaj prispevkov je že izšlo v dnevnem in tedenskem tisku. V pričujoči številki objavljamo besedila nekaterih naših sodelavcev, ki so doživela tudi na zborovanju ustrezen odmev in so dovolj zvest prikaz tega, kar se je na njem dogajalo.

Ur.

Tone
Pavček

Slovenska suverenost – kaj je to?

Zagotovo je slovensko značilno, da se Slovenci na zboru kulturnikov pogovarjamo o suverenosti našega naroda. Prava suverenost se bržčas ne sprašuje o sebi. Suvereni narodi ali tisti tako imenovani državotvorni, ki jim je bilo že davno dano tisto, kar smo mi v celoti ali deloma ali le malo dobili šele nedavno z državo SRS, suverenost polno živijo, mi pa se o njej sprašujemo, jo dokazujemo ali zanikujemo, skratka, po slovenski navadi živimo tudi suverenost v besedah. Ob ta paradoks se vriva vprašanje, kaj in čemu ta tema danes, kaj naj naš shod potrdi ali ovrže, kakšne zastave naj razobesi na svoji avtonomnosti. Pred časom bi rekli, da jo to našo današnjo temo priklicalo slovensko slovesno uporništvu, domala preveč poenoteno zoper vsiljene metode izrednih stanj, stalinistične budnosti in vojaških procesov in ne le ustavni amadmaji, preveč naravnani v centralizem in odtekanje pravic iz republike v federacijo. Danes, ta čas, se mi vse tako zdi, da je v ozadje naše teme prišla druga namera: ne več prejšnja zahteva po polni suverenosti naroda in republike, ne več obramba ustavnosti in vizija civilne družbe, a že potrditev sedanjega stanja, ali, kot bi rekla politika, potrditev doseženega. To pa pomeni, kar beremo enotno po vseh jugoslovanskih časnikih, da se z doseženim pri spreminjanju ustave naša suverenost nikakor ni okrnila, nasprotno, utrdila. Če bi k temu dodal, kot pravi Voltaire v *Candidu*, da se je s posilstvi njegovi junakinji nedolžnost samo utrdila, bi bil nemara točen, a nespodoben, zato puščam starega posmehljivca ob teh resnih zadevah pri miru. Zato pa začenjam to svoje razmišljanje z resnim navedkom pesnika Boža Voduška o isti temi, ki je podobno kot plima in osea valovala in burila duhove nekdanj, zdaj z vsiljeno poudarjenim jugoslovanstvom, zdaj z boječo slovensko samostojnostjo podobno kot še danes. Takole začenja svoj esej Božo Vodušek leta 1927:

»Ne bi govoril, če ne bi smatral tega za svojo dolžnost. Imam namreč občutek, in ne vem, če je samo moj, da je naše javno mnenje tako dušeče od himbe in laži, da postaja neznosno. Vsaka politika ima svoje laži. Laž, ki me duši, je prav posebne vrste. Ta velika laž našega političnega življenja je naše razmerje do dvoje oficialnih stališč: jugoslovansko centralističnega in slovensko avtonomističnega... Zlagani sta obe.« Prva se je po Vodušku razbila ob resničnosti, neenakopravnosti narodov, druge je neprestano strah jugoslovanskih očitkov separatizma. Kot vidimo, se stvari v zgodovini ne menjajo tako hitro, le na drugi ravni se nadaljujejo. Zato sem danes tudi jaz domala v istem Voduškovem precepu. Kajti eni od naših laži je ime – suverenost.

Vem, beseda je težka in pade kot kamen na dušo in pamet, da jo oba skušata takoj in odločno zavrtniti. A vseeno: še preden bom poskusil širše pojasniti organsko zvezo suverenosti in demokracije, neločljivost svobode posameznika od svobode skupnosti, suverenost civilne družbe s suverenostjo države, naj kot priročen argument za težko besedo omenim ne manj hudo krivico, ki nam je bila letos poleti prizadejana v Ljubljani. Rekel bi: če smo pot slovenske besede začeli pred 1000 leti z Brižinskimi spomeniki, če je naša prva ustava v Trubarjevi Cerkovni ordningi, se res ne moremo sprijazniti z zanikanjem naše zadnje ustave, kot jo zanikujeta in ponižujeta neki vojaški pravilnik in znameniti vojaški proces.

Rečeno je bilo, da je bilo sojenje v srbohrvaščini zakonito.

Rečeno je bilo, da bi sojenje v slovenščini pomenilo diskriminacijo srbohrvaščine.

Rečeno je bilo, da o tem ne bomo začinjali ustavnih sporov. In še mnogo takih in še bolj absurdnih stvari je bilo rečenih, obveljal pa je izrečeni krivdorek ne glede na prsenje o suverenosti in na mahanje z zakonitostjo. A kar je nemara krona odločnosti državnega vodstva naše suverene države, je izjava, je izjava, da se predsedstvo SRS ne bo spuščalo v konflikt, ki »ne bi koristil uveljavljanju interesov SRS, slovenskega naroda in ljudstva Slovenije«, pa tudi, da ne bo zahtevalo ustavnega spora o nesporni stvari – naši suverenosti v zvezi s kršenjem ustav pred vojaškim sodiščem. Kaj to pomeni? Kot vse kaže, gre ponovno za napačno oceno, kaj koristi ali kaj ne interesom ljudi, četudi bi bilo najbolj naravno o tem povprašati ljudi same. In tudi: sporočilo o ustavni veljavnosti slovenskega jezika, ki je bila sicer grobo zanikana, a ji predsedstvo SRS daje veljavo, je lahko le izhodišče za ukrepanje, ne pa za pristajanje na kršitev ustavne norme in za dopuščanje neustavnosti. Prav gotovo ni v interesu slovenskega naroda, da se javno krši njegova ustava in tajno sodi njegove državljane. Ali pa je morda v interesu demokracije, odprte družbe, socializma po meri človeka ta tajnost? Tajno modrovanje o kontrarevoluciji v Sloveniji, tajno sestajanje, tajno sojenje, tajni dokumenti in – če bi bilo treba in ne prvič – še tajni pogrebi obsojenih? Četudi naj bi zdaj – čemu ne med sojenjem? – prišel del tajnosti na dan, to ne zmanjšuje resnice o nezakonitosti postopka in o političnem ozadju procesa. Toda mi, četudi ne moremo šteti za svojo nobene države, ki nam krati jezik, četudi vemo, da vojaški pravilnik ukinja našo ustavo, ne delamo špetira, mirno se uklanjamo taki praksi in temu ponižujočemu dejstvu. Mi sicer vemo, da imamo prav, da drugi greše zoper naš in svoj zakon, a bomo o tem dostojanstveno molčali. Še več: poljubljamo palico, ki nas tepe.

Toliko o tem sprevrženem vidiku naše suverenosti.

In zdaj o širšem, poglavitnejšem, temeljnem: o suverenosti po meri človeka.

Trdno sem prepričan, da je osnovno vprašanje suverenosti vprašanje demokracije. Z omejeno demokracijo ali s tako imenovanimi postopnimi koraki k demokratizaciji imamo lahko le delno, okrnjeno, nikakršno suverenost. Povedati to resnico o nepravi suverenosti je kajpak dolžnost, ki me spominja izreka: Ako ti ne bodo govorili, bo kamenje vpilo.

Ko duhovno premraženi (ob koncu slovenske pomladi?) bivamo v mrzli domačiji in se sprašujemo o svoji prihodnosti, nam kaj malo pomagajo še kadeče se besede o socializmu po meri človeka, o slovenski suverenosti, če se ta visoka in lepa gesla fizično pred nami, kakor bi jih polil s kropom. Strah pred perspektivo, ki to ni, narekuje premisleke o poteh resnične demokracije, resničnega političnega pluralizma, resnično odprte družbe in ne več zgolj o enostranskem monopolu nad resnicami življenja in suverenostjo naroda. Mesto slovenskega kulturnika pri tem je določeno, in to v temeljni funkciji kulture same: je v odklanjanju poslušnosti modnim ali dnevnopolitičnim resnicam, v kockekovski zavezanosti svoji resničnosti, v zvestobi svoji usodi za polnost svojega življenja in enako polnost naroda, v katerega si bil postavljen z rojstvom, določen za pripadnost tej narodni in kulturni skupnosti ali za odpadništvo. In isto velja za vsakega.

Iz misli, da je človek svobodno bitje in da je kot oseba absolutna vrednota, izhaja, da je človek temelj suverenosti. Za človeka je važno, pravi Kocbek, iskalec in zagovornik avtentičnega človeka, da v vsem svojem delovanju izhaja iz svojega življenjskega položaja. Dokler se človek ne zave svojega enkratnega bivanja, svoje izvirnosti, svoje določene zgodovinskosti, tako dolgo ne more izpolniti svojih nalog in z njimi sam sebe uresničiti. Tako je resnica njegovega življenja povezana z zvestobo svoji posebnosti in izrednosti. Temu je mogoče logično dodati: to, kar velja za človeka, za posameznika, velja še tembolj za narod kot občestvo, kot življenjsko skupnost različno osebno oblikovanih ljudi. Svoboda posameznika, njegova suverenost pogojuje svobodo skupnosti; ali drugače rečeno: demokracija, človekove pravice, državljanske svoboščine posameznika so temelj, pogoj, izhodišče in izvor suverenosti skupnosti. Naša polpretekla pa še tudi sedanja zgodovina, žal, tega naravnega redosleda stvari ne pozna. Pri nas je veljalo in še velja nekaj kolektiv, množica, delavski razred in kajpak predvsem njegova avantgarda in edina ideologija ter edino oblast. Tak zaprt prostor z monopolom ene ideologije in ene stranke pa je naravno ustvarjal sebi primerno svobodo, razumevanje demokracije in suverenosti. Manj so bili pri tem udeleženi istih blagov narodni in narodnosti in posamezniki te države. Vsekakor je jasno, da tak socializem, kot smo ga živeli in ga še v naši državi živimo, ni rešitev ne poroštvo suverenosti ne za posameznika ne za narode. Prav tako je izpričana resnica, da ta socializem nikjer, kjer je na oblasti, ni rešil nacionalnega problema preprosto zato, ker ni rešil problema človeka, njegove perspektive, njegove svobode. Dušenje narodov in njihovih pravic s tako imenovanim nadnacionalnim, razrednim in internacionalnim pristopom je le logična izpeljava odrekanja svobodne volje posamezniku, ki je ali naj bi bil, kot je govoril blagopokojni voditelj Stalin, le vijak v mehanizmu preobrazbe družbe. Ta preobrazba pa je redno centralen projekt, ki se mu je treba podrediti, če ne drugače, po pravilu demokratičnega centralizma. Že v tem je oslavljen in podrejen položaj nacionalnih vodstev vladajoče stranke, ki zmeraj prej postane nacionalistična kot

narodna, prej obdolžena separatizma in kontrarevolucije, če uživa podporo ljudi in ne vrhovnega vodstva. V federativni državi, kot je naša, in za usodo naroda, kakršen je naš, so načela demokratičnega centralizma še toliko bolj odločujoča in usodna. Demokratizacija, ki hkrati pomeni decentralizacijo oblasti, a tudi ukinjanje premoči manjšine nad večino in utrditev norm pravne države v legitimno izvoljenih skupščinah so ali bi morali biti kažipoti k dejavni avtentični suverenosti naroda in posameznikov. Smeri tega razvoja sta lahko le politični pluralizem in suverenost civilne družbe, kar vse za zdaj kajpak še daleč ni resnica našega življenja. A šele na tej osnovi je mogoče razmišljati o pravi suverenosti, o osamosvojitvi navznoter, v življenju po svoji volji in po svoje ter nato o osamosvojitvi za dogovor o življenju v zvezni skupnosti. Le tako se bo lahko potrdila, utrdila ali naredila naša prava ali resnična suverenost, ki je življenje ne bo sproti zanikovalo.

Toliko o tem drugem vidiku suverenosti s poudarkom na svobodi in suverenosti slehernega človeka. A zdaj še beseda o suverenosti, ki naj pomeni za vse nas kot narod obvladovanje in odgovornost za svojo narodno usodo. Naj tukaj rečem, da smo za to usodo, za svoj položaj zdaj in tu in v prihodnje najpoprej in predvsem odgovorni sami. Tu ne štejejo nobeni izgovori o tujih sovražnih silah in tujih šibah, ki naj bi bile krive za naše tegobe, tu je odločilno staro Pirjevčevo in ne le njegovo vprašanje: Kaj Slovenci počnemo sami s seboj? Če se ozremo naokrog po naši mili domovini, vidimo to početje v vsej nečedni slavi in množici od zemlje do dela in duha, na vseh cestah življenja zijajo posledice našega ravnanja in zgrešenosti naše politike. A kaj bi govoril o tem! Treba se je sicer ovesti, kaj smo bili včeraj in kaj smo danes, a še bolj se je treba vprašati, kaj bomo jutri. Res: ta premislek je pri nas zmeraj kakor po neizbežnem pravilu premišljevanje o svojem obstanku. Zato v zvezi s tem le o treh bridkih stvareh; o jeziku, zdomstvu, uničevanju svojih življenj in svoje zemlje.

Zapisano je bilo, da je jezik duhovni organ naroda, najpopolnejša podoba o človeku, za pisca še posebej totalna duhovna avantura, naša neodtujljiva narava, resnica naše suverenosti. Jemali so nam ga, jemljejo nam ga in še ga bodo jemali! In kakor ni nobenega drugega popolnejšega pristopa k resničnosti, kakor je imenovanje sveta z materinščino (Kocbek), naj v tej govorici vprašam: ali sme Slovenec kakor vojak govoriti svojo materino špraho samo takrat, kadar mora sam braniti svojo zemljo, v času vojská in v času umiranja, sicer pa mu je in mu bo predpisan tuj jezik? In s Prešernom: Nam res gre, Slave pesòm, le lajati, tace lizát?! Tudi za to suverenost jezika, za ta sestavni del naše človečnosti, smo danes in jutri odgovorni sami.

O tragiki, ki ji lažno in površno pravimo zdomstvo, o odtekanju naših duhovnih in telesnih moči v svet, v izgubljanje, o slovenski narodni in ljudski razpršitvi po meridianih sveta, v tujstvo, ki nepretrgano traja že več kot stoletje, je mogoče govoriti prav tako spet o našem obstanku. Kateri narod tako lahkomišljeno sam sebi reže žilo in pušča kri? Kdo in s čim bo ustavil sposobne in umne, ki hočejo zaslužiti, napredovati, se uveljaviti v tujini, kër jim doma za to ne damo ne možnosti ne perspektiv? Bomo lahko še dolgo brez zlih posledic, brez groznejše smrti nadomeščali odtekanje naših možganov v tujino in hkrati pospeševali migracijske procese nešolane tuje delovne sile?

In nazadnje o zadnjem dejanju mnogih naših rojakov, o samouničenju, ki nas straši z grozo najhujšega že izza vsakega kota in biva že skoro v vsaki

naši hiši. A da je groza še bolj grozna, je te smrti vse več, a vse manj rojstev. Nič drugega ne vem o tem, kakor da je treba ljubiti življenje in da je življenje sveto. Morda bomo tako lahko v sebi in v svojih premagovali strah, ki je najhujši: strah pred prihodnostjo. Zagotovo tudi z ustvarjanjem take prihodnosti, ki ne bo negotova, ki ne bo plašila sodobnikov in zanamcev, marveč jih bo polnila z radostjo življenja in s pijanostjo moči in odpornosti. S suverenostjo življenja. In če se mi danes sprašujemo, suverenost slovenskega naroda, kaj je to, naj se ti, ki pridejo, jutri ne sprašujejo o suverenosti življenja, a naj ga srečni in svobodni polno živijo kot ljudje, kot Slovenci in kot državljani Evrope in sveta.

Glejte, misel o suverenosti slovenskega naroda se je spremenila v premišljevanje o našem obstanku na tem svetu. Oprostite. Verjeti hočem, da vi tako ne mislite, da vas drugačna dejstva polnijo z drugačno, prijaznejšo resnico. In v tej vaši resnici bo nemara zavetje tudi zame, vsaj prehodno, kot smo pač prehodni gostje na poti med morjem in Gôro, iz slovenskosti v neko drugo slovesnost vsi.

Janez
Menart

Ali je slovenski narod suveren?

Zavestno združevanje ljudstev na narodnostnih izhodiščih se je v Evropi začelo nekako v 2. polovici osemnajstega stoletja, nekje malo prej, drugje malo pozneje. Kljub temu, da se komu na prvi pogled zdi drugače, Slovenci pri tem nismo bili med zadnjimi, saj se je naša narodna zavest začela pospešeno prebujati in v mejah možnosti načrtno uresničevati hkrati kot, recimo, nemška ali italijanska. In v takó imenovani »pomladi narodov«, leta 1848, smo tudi Slovenci začutili, da smo samostojen narod in si v principu, tako kot vrsta drugih mladih narodov, tudi mi postavili svoj končni cilj – politično združitev v skupni domovini, ki smo ji nadedli akcijsko ime Zedinjena Slovenija. Pri ostvarjanju tega svojega cilja smo zaradi slabših izhodišč seveda zaostali za združevalno uspešnostjo drugih večjih, razvitejših in bogatejših ljudstev; toda to ni spremenilo bistva; seme je vzkliklo ter kljub pusti zemlji in kljub nesončnim dnem zrasklo in dozorelo v narodno telo z lastno državo in predvsem še z močno zavestjo o svoji samosvojesti. Kljub nevarnim časom, ko nam je grozila narodna smrt, in kljub hudim ozemeljskim izgubam, ki smo jih v neenakem boju in zaradi nesrečnih okoliščin morali utrpeti, smo vendar TU v svoji polni funkcionalni zaokroženosti: s svojim ozemljem, s svojim jezikom in kulturo, s svojo upravno in ekonomsko sposobnostjo za obstoj in razvoj, in z znatnim delom vsega drugega, kar sodi med državotvorne lastnosti vsakega naroda. Med temi lastnostmi je treba nenazadnje posebej omeniti tudi trdno odločnost, da si že pridobljenega ne pustimo vzeti, da si tisto, kar nam še manjka, nameravamo ustvariti in priboriti ter da se hočemo razvijati kot enakopraven narod v družbi drugih evropskih narodov.

Da pa bi res lahko stopili na pravo pot razvoja, nam je nujno potrebna